

ATATÜRK, CUMHURİYET VE TARİH ŞUURU

MEHMET BAŞARAN*

"...Bu prensipleri gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz ilhamlarımızı gökten ve gaibten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin binbir facia ve ısrap kaydeden yapraklarından çıkartığımız neticelerdir..."

Öğrencilik yaşantımız süresince ve toplumsal yaşantımız içerisinde büyük bir kesimin tarihi yararsız bir bilim dalı olarak algıladıklarını görmekteyiz. Tarihi geçmiş olayların art arda sıralanmış olaylar dizisi olarak algıladıkları anlaşılmaktadır. Kalıpların dışından gerçekliğe doğru bir geçişin anahtarı olarak görme alışkanlığı elde edilememiş ve/veya elde ettirilmemiştir.

E. C. Carr, tarihi; "*tarihin, tarihçi ile olaylar arasında devamlı bir iletişim ameliyesidir; hâl ile mazî arasında bitmeyen bir diyalog*" olarak açıklarken¹, geçmiş ve günümüz tarihçilik anlayışına —tarihlerin ve padişah adlarının sıralandığı— eleştiri getirmektedir.

Bir milletin millet olması için her şeyden evvel kendi kendisinin tarihini bilmesi lazımdır. Tarihini anlamamış, manasını tayin etmemiş... bir millet, henüz bugünkü manasıyla bir millet olmuş değildir.² Cicero bunu, "*kendinizden önce ne olup bittiğinden habersiz bulunmanız her zaman çocuk kalmanız demektir*" sözleriyle açıklamaktadır.³

Geçmiş bir dönemin incelenmesi, eski metinlerin sıralanmasından öte, yenilik, çatışma ve kümelenmeleri ortaya koymayı gerektirmektedir.⁴ Türk tarihinin gelişimini anlayabilmemiz ve/veya bilebilmemiz için Cumhuriyet ve Cumhuriyet öncesi duruma bakmamız gerekmektedir.

* Dr., Adnan Menderes Üniversitesi.

¹ Salih Özbaran, "Tarihçilik Üzerine Bazı Çağdaş Görüşler", *Tarih Dergisi*, sayı XXXII, Mart 1979, İstanbul 1979, s. 589.

² Zeki Arıkan, *Tarihimiz ve Cumhuriyet Muhitinin Birgen (1885-1951)*, Mart 1997, s. 182.

³ Salih Özbaran, *a.g.e.*, s. 596.

⁴ Halil Bertay, "Tarih Çalışmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, cilt IX, sayı 78, s. 2456.

Bilindiği gibi ilk Osmanlı tarihçisi Ahmedî, öğrenimini Mısır'da yapmış, *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-ı Âli Osmân* adlı eseri ile Osmanlı tarihçilerine kaynaklık etmiş bir şair idi. Bunun yanında *Tarih-i Takvim* adı verilen, Hz. Adem'den başlayarak peygamberlerin, halifelerin, padişahların adlarının sıralandığı kronolojik eserler ile *Yahşi Fakih Menâkıb-nâmesi* gibi Osmanlı devletinin kuruluş yıllarından söz eden menâkıbnâmeler söz konusudur.⁵

Daha sonraları vak'anüvislik (Osmanlı resmî tarih yazıcılığı) geleneğini görüyoruz. Aşıkpaşazade, Neşrî, Mustafa Âli ve Peçevî daha önce ortaya çıkmalarına karşın ilk resmî vak'anüvis olarak Naima karşımıza çıkar. Müverrih veya vak'anüvis dediğimiz Osmanlı tarihçilerinde şu üç özellik dikkati çeker;

a) Vak'anüvislik bir memuriyettir.

b) Tarih yazıcılık günün iktidar sahiplerine değilse bile, o toplumda var olan öğretinin gereksinimlerine yanıt verir.

c) Osmanlı tarih yazıcılığı bir edebiyattır. Osmanlı tarihyazıcısı için, Osmanlı devletinin varlığı, süregelen düzeni, reayanın üstündeki meşrû yönetim kurallarının gözetimi, rüşvet ve zulme sapılmaması gibi klasik devlet ilkeleri önemlidir.⁶

Osmanlı tarihçilerinin ilk devirlerde kullandıkları yazı dili sade bir Türkçe olmakta, ancak zaman zaman Arapça, Farsça ve çok ağdalı, çetrefil bir Türkçe yazı dili de kullanılmaya başlanmıştır.

Osmanlı tarihçileri için Tanzimat dönemi öncesinde İslâmiyet ve Osmanlı hanedanı gibi iki ana görüş egemenliğini sürdürmüştür. 19. yüzyılda batılılaşma akımının sonucu, tarih yazıcılığı alanında önemli değişimler su yüzüne çıkmaya başlar. Örneğin; Şânizâde Atâullah Efendi ve Cevdet Paşa gibi Batı dillerini bilen ve arşiv kaynaklarını daha büyük ölçüde kullanabilen tarihçiler yüzyıla damgalarını vurmaya başlarlar.⁷

19. yüzyılda daha yaygın olarak gelişmeye başlayan çağdaşlaşma, 18. yüzyılda çeşitli alanlarda Batıdan alınan örneklerle başlar. Emperyalist Avrupa'nın dikkatini Asya kıtasına çevirmesi, Çin ve İslâm kaynaklarında

⁵ Nejat Göyünç, "Tarihçiliğimizin Dünü", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 240.

⁶ İlber Ortaylı, "Osmanlı Tarihyazıcılığının Evrimi Üstüne Düşünceler", *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Ankara 1986, s. 420-422.

⁷ Nejat Göyünç, *a.g.e.*, s. 242-243.

İslâm öncesi Türk tarihi ve dili ile karşılaştılar ve araştırmaya açmaları ile birlikte Türkoloji, 18. yüzyılda bir bilim dalı olarak ortaya çıktı.⁸

19. yüzyıl ile, bilimsel tarihçilik için gerekli yan dalların gelişimine tanık olundu. Nümizmatik gibi dallarda Subhi Paşa ve sonraları Halil Ethem Bey gibi uzmanlar görülürken, Şemseddin Sami, tarih-coğrafya bilgilerini derleyen bir *Kâmûs-ı Alâm*'ı ortaya çıkarmıştır. 1843'de *Ayine-i Zürefa* adlı eserle Mehmed Cemalettin Efendi, Osmanlı müverrihleri ve eserleri hakkında bilgi verirken, Bursalı Mehmed Tahir, Babinger ve Mehmed Süreyya Beyler onu izlemişlerdir.⁹

Darü'l-fünûn'un 1863 yılında açılması ile birlikte Ahmet Vefik Paşa, burada verdiği *Hikmet-i Tarih* adlı derslerinde batılı tarih yöntemlerinin üzerinde durmakta, Türkçe-Osmanlıca dil ve tarih ayırımına da dikkat çekmekteydi. 1869'da Mustafa Celaleddin Paşa, *Eski ve Yeni Türkler* adlı kitabında —bu kitapta Atatürk tezinin esasları vardır— Batı uygarlığını oluşturan kavimlerle Türklerin aynı kökenden geldiğini ileri sürerek, Türkleri batılılaşma amacına ikna etmek istiyordu. 1876 yılında Süleyman Paşa, *Târih-i Alem* adlı bir kitap yazarak Türkler ile ilgili olumsuzlukları ortadan kaldırmak istiyordu.¹⁰

II. Meşrutiyet ile bilimsel tarihçilik kurumsallaşmaya başlamıştır. Bu dönemin etkin kuruluşu *Tarih-i Osmanî Encümeni*'ydi. Abdurrahman Şeref ve Necib Asım tarafından kurulan encümen tarih kaynaklarını yayınlamaya yönelik önemli bir süreli yayına da imza atmaktaydı.¹¹

Türk Yurdu ve daha sonra çıkarılan *Halka Doğru* ile birlikte halkçı, köylü ve Anadolu kadrolar yazın yaşamına girmeye başlamaktaydı.

Yusuf Akçura ile birlikte de büyük adamlara, sultanlara, beylere ve paşalara yer verilen bir tarih anlayışına çatmakta, sosyo-ekonomik süreçlerle bağlantı kurulmasını istemekteydi. Mehmed Fuat ise çalışmalarında arşivlere büyük önem vermekte, Türk tarihinin boyutlarını Büyük Selçuklu egemenliği altında Anadolu'nun Türkleşmesine ve Konya Selçukluları dönemine götürmekteydi. Böylece bilimsel alanda oluşan ve oluşturulacak olan tarihçiliğimizin başlangıcını oluşturmaktaydılar.

⁸ Nejat Kaymaz, "Türkçü Tarih Görüşü", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 436.

⁹ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 426-427.

¹⁰ Halil Berktaş, *a.g.e.*, s. 2456.

¹¹ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 428.

Meşrutiyet dönemi bu değişimlere karşın çağcıl tarihçiliğinin önünün açılması için Kemalist devrimin, eskinin çürümüş yanlarına sert bir darbe indirmesi gerekmekeydi.

Cumhuriyet rejimine geçiş ve Türk aydınlanmasının ortaya koyduğu değerler, tarih biliminin atılımlar yapmasına, tartışma ortamlarının doğmasına yol açmıştır.¹²

Yeni Türkiye'nin lâik bir anlayışa dayanarak kurulması, "Ümmet ideolojisi"ni tasfiye etmiş ve yeni devlet "ulus" kavramı çevresinde toplanmaya ve örgütlenmeye başlamıştı.¹³

Geçmişin ölü karanlığına indirilen darbe, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Fuat Köprülü'nün Turancılıktan uzaklaşmaları, yeni devleti Anadolu ve Doğu Trakya ile sınırlayan Misak-ı Milli ve 1921 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk okuduğu Eskişehir nutkunda Pan-Türkizmi resmen mahkum etmesiyle, Türk ulusçuluğuna yeni ve sınırlı bir görünüm kazandırılmaktaydı.

Atatürk, Türk ulusunu, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranlar olarak tanımlıyor ve Türkleri sarı ırk ve ikinci sınıf olarak gören anlayışa karşı çıkmaktaydı. Bunun için Türklerin Anadolu'yu gasp ettikleri kavramının üzerine giderek, Sümerlerin ve Hititlerin Türk kökeninden geldikleri iddiası üzerinde durmaktaydı.¹⁴

Bu bağlamda, Atatürk'ün "*Ne mutlu Türküm diyene*" sözü ulusa aidiyeti yurttaşlık ilişkisi olarak kavramsallaştırmaktadır. Öte yandan 1930'ların başında hazırlanan *Medeni Bilgiler* adlı eserinde Atatürk, ulusa girişi, ilke olarak iradeye bağlamakta, yurttaşlığı soydaşlığa üstün tutmaktaydı. O topraklarda belirli bir süre yaşamakla, inanç ve değerle, yaşam tarzlarıyla, dil ve kültürle ilgili olmaktadır.¹⁵ Tarihsel bir bilinç oluşturmakla olası görünmektedir.

Gerçekte yukarıda belirttiğimiz bu iddialar bilindiği gibi Macaristan'da Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Sümerlerle Macarların akrabalığını kanıtlamaya yönelik olarak da dile getirilirken, Alman Eskiçağ bilimcileri de

¹² Halil Berktaş, a.g.e., s. 2459-2462.

¹³ Murat Katoğlu, (yay. yön. Sina Akşin), *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul 1992, s. 422.

¹⁴ Halil Berktaş, a.g.e., s. 2459-2462.

¹⁵ Nuri Bilgin, "Kimlik Arayışı Olarak Resmi Tarih", *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, İstanbul 1995, s. 115.

Alman ve Hitit akrabalığını dile getirmektedir. Bizzat Kurt Bittel, Hititlerin Alman olduğunu iddia etmişlerdi. 1930'lar Türkiye'sinin de dünya yapılanmasında geri kalmadığını bu devinimler içerisine girdiğini görmekteyiz.¹⁶

Bu oluşumlar 23 Nisan 1930'da Altıncı Türk Ocakları Kurultayında, Türk Tarihinin Ana Hatlarında, 1931'de Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin hazırladığı dört ciltlik lise *Tarih*'lerinde açık ve ayrıntılı olarak savunulmuş ve anlatılmıştır.¹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, devlet okullarında bilimsel görüşü egemen kılmak istemiştir. Hazırlanan bu dört ciltlik kitabın birinci cildinde kâinatın yaratılışı, yaşamın dünyada belirmesi konuları Darwinist bir görüşle açıklanmıştır.

Bu görüşler içerde büyük yankılar uyandırırken, dışarıda da etkili olmuştur. Bunların bazı çevreler tarafından gülünç iddialar olduğu söylene bile, yurt dışında oluşan gelişim çizgisine baktığımız zaman belirttiğimiz Macar-Sümer, Alman-Hitit akrabalığı ve Lavoiser Kanunu —Sovyetler Birliği'nde— Lomonosov Kanunu olarak değiştirilmektedir.¹⁸

Bu gelişimler Türkiye'de resmî tarihin söylemi olarak dile getirilmiş ve yukarıda da belirttiğimiz gibi alay konusu edilmiş ve/veya Atatürkçü dünya görüşünün altının oyulması için kullanılmıştır.

Bu görüş ve görüşlerin dile getirilmesinin en önemli nedenlerinden biri Sevres'in yeniden hortlamamasıydı. Çünkü, Avrupa'dan atılan Türklerin, bu sefer Anadolu'dan da atılması gündeme gelmişti. Yapılan tarihsel ve kültürel çalışmalar Türklerin burada bir istilacı olduğuna yönelikti. Bu iddiaların çürütülmesi gerekliydi. Önce Türklerin eski ve köklü bir uygarlıkları olduğu gösterilmeli ve kendilerine güven verilmeliydi. Türklerin barbar, ilkel ve uygarsızlık görüşleri çürütülmeliydi. Bir uygarlık gereği olarak 1071 öncesine sahip çıkmakta, Etübank, Sümerbank gibi önemli kuruluşları ortaya çıkarmak suretiyle de bir benimseme, bir sahiplenme, bir tapu çıkarma eylemi amaçlanmıştır.¹⁹

Ancak Türkiye gelişiminde şunu görmekteyiz 1930'lar Türkiye'si ulusalcı tarihçilik konusunda Avrupa kadar yaygın ve inatçı değil idi. Bir ulusal tarih

¹⁶ İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, İstanbul 1982, s. 73-74.

¹⁷ Halil Berktaş, a.g.e., s. 2462.

¹⁸ İlber Ortaylı, "Tanzimattan Bugüne Tarihçiliğimiz", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 262.

¹⁹ Sina Akşin, *Türkiye'nin Önünde Üç Model*, İstanbul 197, s. 86-87.

oluşturmaya çalışan görüş her kesimi denetleyebilecek bir örgütlenme içinde değildi veya örgütlenme içine girmek istememekteydi.²⁰

Totaliter bir uluslararası ortamda, Atatürk'ün teorisini toplumdaki biricik tarih görüşü haline getirecek uygulamalardan uzak kalınmıştır. Bilimsel, yönetsel ve ekonomik özerkliğe, dolayısıyla ilke olarak siyasî iktidarlardan bağımsız davranma kapasitesine sahip araştırma kurumları oluşturulmasını teşvik etmiştir.²¹

Çünkü Mustafa Kemal Atatürk'e baktığımız zaman eğitimin onun için büyük bir önem taşıdığını görmekteyiz. Okul sıralarında diğer derslerinin yanında tarihe büyük bir önem vermiştir. Özellikle siyasal yaşamının çeşitli aşamalarında tarih bilgisinden en geniş anlamıyla yararlanmış. Devrim konularında tarihten örnekler vererek eskimiş kuruluşların yerine yeni kuruluşların getirilmesi gerektiğini inandırıcılıkla açıklamıştır.

Bu nedenle Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş evrelerinde bire bir rol oynayarak çalışma yöntemlerini belirlemiştir.²²

Fuat Köprülü, tarih çalışmalarında Atatürk'ün önemli kişiliğini belirterek, ulusal tarihi yabancıların gözleriyle görmenin, daha doğrusu, onların gösterdikleri şekilde anlamının bir ulus için olumsuzluk kaynağı olduğunu, maddî ve siyasal bağımsızlığa kavuşan Türk ulusunun ruhsal ve manevî yünden de gelişmesinin önemi üzerinde durduğunu belirtmektedir.²³

Çünkü bu yönelim, Türklerin tarihinin köklerinin, Anadolu'nun geçmişine uzanmasını gerektirmekteydi.²⁴

Nisan 1930'da Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti oluşturulmuş, bir yıl sonra Türk Ocakları kapanınca 15 Nisan 1931'de Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'ne dönüşerek, 1935'te de Türk Tarih Kurumu adını alan, özerk bir yapı üzerine şekillenen önemli bir kurum Cumhuriyete damgasını vurmuştur. Bu gelişim de tarih biliminin özgürce gelişmesine yol açmıştır.²⁵

²⁰ İlber Ortaylı, *Gelenekten...*, s. 74.

²¹ Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, İstanbul 1983, s. 57.

²² Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara 1983, s. 1.

²³ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, Ankara 1990, s. 273.

²⁴ Halil Berktaş, *a.g.e.*, s. 50.

²⁵ Halil Berktaş, *Tarih Çalışmaları*, s. 2463.

Atatürk'ün etrafında bulunan tarihçiler ve tarih meraklısı devlet adamları da sürekli zıt ve değişik yorumlar getirerek, ileri sürülen tarih tezlerinin sık sık eleştiriye uğramasına ve üzerinde değişiklikler yapılmasını olanaklı kılmışlardır.²⁶

Prof. Şemseddin Günaltay, uzun bir makale ile bu eleştirileri yanıtlarken, Sümer ve Hititlerin Asyanik olduklarını savunmakta, Gandaş, Agum, Karendaş ve Kadaşman gibi sözcüklerin Türkçe olduklarını belirtmiştir.²⁷ Yine Hitit ve Sümerlerin Türklüğü ile Güneş-Dil teorilerine karşı yöneltilen eleştirilere karşı Enver Ziya Karal da kapsamlı bir yanıt vermiştir. Atatürk'ün Etiler hakkındaki görüşlerinin tarihsel gerçekten uzak görüldüğünü ve eleştirilmesi üzerine E.Z. Karal, o güne kadar Etilerin ne olduğunun kesin olarak saptanmadığını, araştırılmadığını ve insanoğlunun teoriler ürettiğini açıklama yoluna gitmiştir.²⁸ Bu dönem tarihçiliğini "*savunma tarihçiliği*" olarak nitelemiştir. Çünkü, sayısal verilere bakmadan Ermeniler, Rumlar toprak iddiaları içerisinde bulunabilmişlerdir.²⁹ Bunlara iddia ettikleri bölgelerde aidiyetlerinin olmadığını bilimsel bir içerikle açıklanması zorunluydu.

Yine tarih tezi ile ilgili olarak getirilen eleştiriler ile ilgili olarak anlatılan bir anıda şunlar anlatılmaktadır. Hüseyin Namık Orkun, bu tartışmaların yapıldığı sırada bardağına bira doldururken, şişeden köpükler yayılarak, taşmış ve Atatürk bu fırsatı yakalayıp, "*E, tezler de öyledir, taşuktan sonra geriye kalan bizim olacaktır*" diyerek getirilen eleştiriler üzerinde durur.

Atatürk döneminde tarihçilikle ilgili çalışmalar yapılmış, bölgesel tarihler yazılmış, arkeoloji araştırmaları gelişmiş, ülke sınırlarını aşarak büyük bir değer bulmuştur. Bu alanlarda ulusal ve uluslararası kongreler düzenlenmiştir.³⁰

Öne sürülen tarih tezlerinin törensel bir biçimde sunulduğu ilk Türk Tarih Kongresinde, resmî görüşün takdimcisi olarak bilinen Maarif Vekili ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtibi Reşid Galib'in uzun konferansı

²⁶ İlber Ortaylı, *Gelenekten...*, s. 75.

²⁷ Şemseddin Günaltay, "Türk Tarihi Hakkındaki İntikadların Mahiyeti ve Tezin Kat'i Zaferi", *Bellekten*, II/7-8 (1938), s. 361.

²⁸ Şerafettin Turan, "Tanzimattan Bugüne Tarihçiliğimiz", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 264.

²⁹ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, cilt II, İstanbul 1998, s. 74.

³⁰ Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s. 264.

kongre üyelerinden Zeki Velidi Togan³¹ ve "*Ben ilime ve insanlığın iyiye, doğruya gittiğine inananlardanım*" diyen ve ardından "*Lakin, tarihî realiteyi ararken, her şeyden evvel ilmi bir hakikatin hizmetkarı olduğumu unutamam*" diyen Fuat Köprülü tarafından bazı eleştirilere uğramıştır.³²

Bu gelişmeler içinde 1935 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulduğunu, Sümerce, Hititçe, Latince, Yunanca, Macarca, Rusça, Arapça ve Farsça bölümlerinin açıldığını görmekteyiz.³³

Böylece, arşivcilikte, bakımsızlık içinde eriyen yazma kütüphanelerin, koruma tedbirlerinden uzak kağıt yığınlarının kurtarılmasına çalışılmış, eski metin basımlarında, Türk tarihiyle ilgili belge ve incelemelerin Türkçeye çevrilmesinde, Türk-İslâm devri yazıtlarının derlenmesinde önemli sonuçlar elde edilmiştir.³⁴

1930 yıllarının tarihçiliği, yerli bilim kadroları ile geliyordu. Bu yıllarda başlayan arkeolojik kazılar kısa zamanda uluslararası bir içerik kazanıyor ve bilimsel Osmanlı tarihçiliğinin temelleri atılıyordu. *Tarih Semineri Dergisi*, *Türkiyat Mecmuası*, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası* gibi eserler bilim dünyasında yerini almaktaydı. 1937 yılında *Belleten* yayın yaşamına giriyor, bunu *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* ve 1941'lerde *Tarih Vesikaları Dergisi* ile *Resimli Tarih Mecmuası* gibi popüler yayınlar birbirini izlemekteydi.³⁵ Fuat Köprülü ve ardıllarıyla da *Annales* ekolü Türk tarihi içinde yerini almaktaydı. Böylece, yöntem alanında Lucien Febvre ile Marc Bloch'un hümanist ve uzun dönemleri vurgulayan sosyo-ekonomik tarihçiliği yaygınlaşıyordu.³⁶

1931 yılında *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*'nı yayınlayan Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı, Mustafa Akdağ, Halil İnalçık, Osman Turan, Mehmed Altay Köymen ve Faruk Sümer gibi birçok tarihçinin kurumsal, sosyal ve iktisat tarihinde uzmanlaşmasına olanak sağlamıştır. Fuat Köprülü *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri ve Osmanlı Devletinin Kuruluşu* gibi çalışmaları ile yabancı tarihçilerce kabul görmüş olan savları çürütme yoluna gitmiştir. 1946 yılında çok partili yaşama geçil-

³¹ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 75.

³² Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi...*, s. 94.

³³ Halil Berktaş, "Tarih Çalışmaları", s. 2463.

³⁴ Halil Berktaş, *Cumhuriyet İdeolojisi...*, s. 61.

³⁵ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 76.

³⁶ Halil Berktaş, "Tarih Çalışmaları", s. 2466.

miş ve sosyo-ekonomik sorunlar, tarihsel bir perspektifle irdelenmeye başlanmıştır. Ömer Lütfi Barkan, toprak reformunun güncelleştiği bir dönemde Osmanlı toprak düzenine eğilmiş ve bu arada Osmanlı arşivleri araştırmacılar için düzenlenerek, tarihçilerin birinci materyale ulaşma olanağı sağlanmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi* adlı çok ciltli kitaplarıyla Osmanlı ve Batı kaynaklarını derleyip sistematize ederek, bir genel başvuru tarihi oluşturmuşlardır.³⁷

1960 yılı sonrasında, sağlam bir bilimsel metodolojiye dayalı, hurafesiz, insanlık serüveninin bütünlüğünün ve içerdiği karşılaştırma çerçevelerinin ayırımında, günümüzün disiplinlerarası bilgi birikimlerine yaslanarak çalışan bir tarihçi kuşağı ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları; Osmanlı feodalizmi ve Türklerin kabileden feodalizme geçiş süreçleri üzerinde çalışan Halil Berktaş, 15-16. yüzyıl klasik dönemi ile 17-18. yüzyılın çeşitli konuları üzerinde çalışan zengin bir teori, karşılaştırmalı tarih, kültür tarihi ve sosyoloji birikimine sahip Süreyya Faruki, 17-18. yüzyılların diplomatik ve dış ilişkileri ile uğraşan İlber Ortaylı, Osmanlı klasik dönemi üzerinde çalışan Osmanlı-Portekiz ilişkilerini inceleyen Salih Özbaran, genel uygarlık tarihi alanında Server Tanılı³⁸, Meşrutiyet dönemlerinde ulusçuluğumuzun gelişmesi, ilk siyasi partilerimiz, Jön-Türkler, İttihat ve Terakki konularını kapsayan bütün bir alanın, bir bağımsızlık-çağdaşlık-demokrasi sorunsalı temelinde bilime yeniden açılmasının öncülerinden Tarık Zafer Tunaya, onun hemen yanında Niyazi Berkes, Mütareke'den Cumhuriyete geçiş gibi makro bir sorunsalın ayrıntılarını yazan Sina Akşin sayılabilir.³⁹

Gerçekten, adını andığımız bu temsilciler dünya tarihçiliğinin geliştirdiği kavram ve konuları uygulayarak, özgün bilgiler ve yeni boyutlar sunarak, II. Dünya Savaşı'na kadar, askerî ve politik olaylarla uğraşan tarih araştırmalarına, Osmanlı arşivlerini de kullanarak ekonomik ve sosyal araştırmaların önünü açtılar.⁴⁰

Ancak 1980 yılı ile birlikte Atatürk'ün lâik ve çağdaş ulusçuluk anlayışının yerine İkinci Meşrutiyet'in teokrasi (din iktidarı) ve klerikalizm (din ik-

³⁷ Zafer Toprak, "Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik 1908-1970", *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Ankara 1986, s. 433-434.

³⁸ Halil Berktaş, "Nokta Dergisininin Tarih Sorularına Cevaplar", *Saçak*, s. 47, Aralık 1987, s. 29.

³⁹ Halil Berktaş, "Tarih Çalışmaları", s. 2473.

⁴⁰ Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, Mart 1997, s. 93.

üdarıcılığı)⁴¹ döneminde ortaya çıkan Türk-İslâm sentezi ve tarihçilik anlayışı bu oluşumlar içerisinde yerini almaya başladığı gözlenmektedir.

Özetle, çağdaş Türk tarihçiliği, Cumhuriyet yıllarında önemli bir yol izlemiş, Cumhuriyet ile birlikte gelişmiş, güncelleşmiş ve çağdaş yöntemlerle donatılmıştır. Ancak, siyasal iktidarlar zaman içerisinde tarihi ve tarihçiyi kendilerine gerekli olan ideolojiyi üretmekle yükümlü kılabilmişler ve kılmaktadırlar. Bu nedenle birçok çevrede tarih, nesnel birikimden uzak, kamu yararı güden bir disiplin olarak algılanmıştır.⁴² Ancak tarih, 'nesnel' bir konna oturtarak işlenebilir bir 'tolumsal bilim'dir. Diğer toplumsal bilimlerle, uyum içerisinde gelişen ekonomik modellerden bilgisayara, son derece gelişkin yöntem ve amaçları kavrayan bir bilim dalı olarak çağdaş Türk insanını, Cumhuriyet bilincine ulaşmış, demokratik bir Türk toplumunu kavraması ve evrensel bir boyuta ulaşması gerekmektedir.⁴³

⁴¹ Reşat Kaynar, "Ziya Gökalp ve Türk-İslâm Sentezi", *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1988.

⁴² Zafer Toprak, a.g.e., s. 438.

⁴³ Salih Özbaran, "Tarihten Sayfalar, Tarih ve Toplum", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1989.